

INTELEKTUALNO DELOVANJE DANAS: Odnos SK i humanističke Inteligencije ne rešava se jednom zauvek

»Nečista savest« dnevne politike

U odnosu na dnevno-političku akciju, pogotovo na njene pragmatične »naboje«, intelektualno delovanje trebalo bi da bude na distanci kada ta akcija mišljenje stavlja u funkciju puke sluškinje i legitimacije nacionalističkog konsenzusa ili staljinističkog »skraćivanja« puta u »komunizam«

Šta je »prvo« u intelektualnom delovanju, danas? Možda da se zadovolji potreba za propitivanjem, osmišljavanjem, odnosno za podizanjem na nivo delatne ideje, sopstvene inteligencije kao posebnog društvenog sloja ali i celine intelektualnog delovanja socijalne, političke, interesne, kulturne i druge uslovljenosti i usmerenosti. To zahteva, na primer, i nadvladavanje, kritičko promišljanje mita o monolitnosti, homogenosti inteligencije kao elite. A ovaj mit je izraz otuđenosti čoveka i jedan od činilaca održavanja te otuđenosti. Spoznajom prirode i funkcije tog mita dolazi se na prag postavljanja i izvršavanja jednog »opštijeg zadatka« intelektualnog delovanja danas. Taj »opštiji zadatak« se sastoji u tome da se doprinese uspostavljanju i održavanju dostojanstva misli i ideje, reči i čina koji je, u biti, usmeren ka ostvarivanju, potvrđivanju čovekovog dostojanstva. I danas kada se čini da su se, u vrtlogu krize i naraslom euforičnom ponašanju i govoru ideologije, mnoge linije razgraničenja (na primer, između demokratskog i nedemokratskog, nacionalnog i nacionalističkog, progresivnog i konzervativnog, radničko-klasnog i birokratskog itd) izgubile ili posve polarizovale treba osveščivati onu pravu liniju razgraničenja. To je, zapravo koliko određena ideja praksa, politika služi ili ne služi čovekovom razotuđenju.

Otuda nužnost kritičkog odnosa prema neposrednoj neistorijskoj i neintelektualnoj »upotrebi« inteligencije od strane i za ciljeve dnevno-političke pragmatike. Nužan je otvoren, kritički odnos prema, u nas sve prisutnijim, tezama o već ostvarenom »opštem konsensusu« - i to po liniji »teritorijalno-političkog« i »nacionalnoga« - između inteligencije i dnevno-političkog delovanja. Otvoreno je pitanje prevladavanja isključivo »teritorijalno-političke«, nazovi nacionalne uslovljenosti, usmerenosti mišljenja. Reč je, u biti, o etatizovanom mišljenju te i o državnom nacionalizmu što nastoji da izađe iz sopstvene krize tako što bi se potvrdio kao vladajuća, materijalna sila društva za sva vremena. U tom susretu, danas i ovde, pored analize uzroka i dometa etatizacije mišljenja, zadatak je osmišljavanje i argumentovanje realnosti i mogućnosti, sredstava i socijalnih subjekata prevladavanja, delajuće krize. To je, pak, moguće samo kao mišljenje istine i humanije budućnosti.

Etatizacija mišljenja

U našim istorijskim okolnostima to znači promišljanje i kritičko preispitivanje koncepcije socijalističkog samoupravljanja. U odnosu na dnevno-političku akciju, pogotovo na njene pragmatične »naboje«, intelektualno delovanje trebalo bi da bude na distanci kada ta akcija stavlja mišljenje u funkciju puke sluškinje i legitimacije, na primer, nacionalističkog konsenzusa ili staljinističkog »skraćivanja« puta u »komunizam«. Ali i intelektualno delovanje mora biti u politici, makar samo i kao »nečista savest«, kada politička akcija udovoljava zahtevima društvene stvarnosti i u njoj delujućim emancipatorskim interesima, ili

kada osporava ove interese. Na primer, obogaćivanje i razvijanje nacionalne kulture kao i njene kosmopolitske dimenzije najplodnija je kritika nacionalizma.

Za revolucionarni pokret odlučujuće je pitanje da, u sebi i oko sebe, okuplja sve aktuelne i potencijalne snage revolucionarnih promena. To znači ostajanje na idejama ali i uz socijalne snage, konkretno-istorijske programe i procese emancipacije radničke klase i svih »radnih slojeva«. To znači i širenje, obogaćivanje čovekove slobode u svim oblastima njegovog društvenog bivstvovanja. Oseka, povlačenje sa istorijske scene revolucionarnog pokreta, nastupa kad počne da kopni njegova sposobnost da postavlja glavna pitanja svog društva i vremena i kada na njih ne odgovara; kad umesto istorijskim inicijativama i inovacijama biva zaokupljen samo »obranom« od »tuđih« ideologija. Za ovo je paradigmatična staljinistička opsednutost levim i desnim »skretanjima« i njihovim »poklapanjem u krajnjoj instanci«, ali i opsednutost konzekventne misli takozvanim »totalitarizmom«.

SK i humanistička inteligencija

Odnos Saveza komunista i humanističke inteligencije »staro je pitanje«. To je »pitanje - dilema« o sukobljavanju i okupljanju. Ono spada u red otvorenih pitanja koja se ne mogu jednom za uvek ni svevažećim rešenjem, »modelom« zatvoriti. To su pitanja koja traže odgovaranje. Reč je o pitanjima samog života o životnim pitanjima. Zato je ova »dilema« određena brojnim protivurečnostima. Ukazaću samo na jednu.

Tačno je da se, globalno gledano, Savez komunista potvrdio kao istorijski agens okupljanja i praktičnog političkog potvrđivanja stvaralačkih snaga društva i duhovne proizvodnje. Ali, činjenica je i da, neretko, dolazi i do zategnutosti pa i oštih sukoba sa delovima humanističke inteligencije. Ponekad to je i sukob sa onim delovima inteligencije koji kritički promišljaju i uključuju se u oblikovanje političkih i društvenih procesa. Tada se događa i približavanje Saveza komunista onim delovima humanističke inteligencije koji nose drugačiju vizu društva od one u »Programu SKJ«. Zar se to nije dešavalo krajem šezdesetih godina kroz približavanje nacionalističkim idejama i ideologiji? Zar se to ne dešava danas, zasnivanjem »konsensusa« između ideja i ideologija državnog i drugih oblika nacionalizma s jedne i staljinizma s druge strane. Zapravo, dešava se svojevrsno podsticanje, podržavanje i oslanjanje na ideje i ideologije odbrane i snaženja statusa quo. Upravo zbog toga, ali i zbog dostojanstva mišljenja, intelektualnog delovanja kao i revolucionarnog naboja, akcija SKJ treba da otvara i da promišlja ovu »dilemu«.

Posebnu pažnju zaslužuje pojava da se, unutar delujuće krize, javlja nešto što bih nazvao simptomom abdikacije marksističke misli pred izazovima jugoslovenske društvene stvarnosti. Reč je o napuštanju nekih bitnih premisa marksističkog promišljanja samoupravljanja i celine društvene prakse. U teorijskim i naučno-istraživačkim radovima savremenih jugoslovenskih autora, ali i u drugim raznovrsnim i sve brojnijim raspravama o naciji i razvoju (među)nacionalnih odnosa, kao da se iz samog rečnika gube ili, možda, svesno brišu neki bitni pojmovi, koncepti marksističke kritičke analize. Na primer, eksploatacija i emancipacija, otuđenje i razotuđenje, čovek i njegova generička bit, kosmopolitizam itd. Čitava optika analize i izlaganja nastoji se svesti samo na jednu, mada izuzetno važnu, ravan i to na državno-političku ravan.

Svedoci smo i učesnici »prepolitizacije« svih sfera našeg društvenog života. Uspostavljaju se odnosi moći kao osnovni odnosi među ljudima, te i kao osnovni odnosi produkcije i reprodukcije jugoslovenskog društva. A to, kao što marksistička teorija, a i ukupna praksa pokazuju, nisu odnosi oslobođenja i razvoja humanih društvenih odnosa. Upravo zato trebalo bi se neprekidno podsećati da je otvorenost ka samokritici, otvorenost prema »povesno-epohalnim« argumentima imanentna marksizmu. Samo tako može marksizam da izbegne

zamku pretvaranja u praznu apstrakciju koja ima puko ideološko-propagandističku funkciju. Reč je i o otvorenosti kritičkoj komunikaciji sa idejama i teorijama nemarksističke provenijencije. Biti izvornog marksizma suprotstavljeno je nedijalektičko i sektaško »otpisivanje« ovih ideja i teorija putem gole ideološko-političke osude, bez odgovarajuće teorijske argumentacije. Ovo valja isticati i zbog tendencije dogmatizovanja marksizma. Stavljanje, dogmatski pojmljenog, ideološkog konteksta marksizma u prvi plan reducira svo misaono bogatstvo samo na »političku teoriju« u kojoj se stalno moraju polagati ispiti iz političke pravovernosti. Takav pristup nije izazov ni okvir stvarnog stvaralačkog, intelektualnog delovanja a njegova prisutnost, čak i jačanje, jedan je od činilaca svojevrsnog »udaljavanja« ali i pojave »svetle« izolacije - skrivanje pod okriljem vlasti - kao i »unutrašnje emigracije« delova inteligencije u savremenom jugoslovenskom društvu.

»Provereni intelektualci« stvaraju »neprijatelje«

Samoupravni socijalizam ne počiva na pukoj veri, nego na odgovarajućim proizvodnim, političkim i kulturnim pretpostavkama, na klasnoj borbi za realizaciju njegovih bitnih ciljeva i na preobražavalačkoj moći revolucionarnog subjektiviteta društva u čemu bitan značaj ima jedinstvo klasne akcije na najširem društvenom planu, te delovanje i preobražaj Saveza komunista prema potrebama i prema logici revolucionarne akcije. Bez te akcije i bez poleta teorijske misli marksističke usmerenosti koja bi bila u jedinstvu sa stvaranjem proizvodno-političkih pretpostavki samoupravne alternative, sa jačanjem samoupravne demokratije, nema ograničavanja niti negiranja »desnih tendencija« u društvenom životu.

A ove, »desne tendencije« se u jugoslovenskim uslovima manifestuju i kao svojevrsni intelektualni provincijalizam; kao novi pokušaji dubljeg zasnivanja staljinističkog dogmatizma - pri čemu je reč o raznim vidovima neodogmatizma začinjenog i starim aromama, kao oživljavanje starih »desničarskih« ideologija (poput ideja narodnjaštva, nacionalnog mesijanstva, »genetizma«, »etnologizma« i drugo). U krajnjoj instanci, one podstiču i opravdavaju konzervativne društvene, idejne, političke i kulturne segmente prakse poput državnog intervencionizma i državnosti koja je sama sebi dovoljna; pomeranja od radničke klase ka naciji i državi, od jedinstvenog SKJ ka labavoj koaliciji republičkih i pokrajinskih Saveza komunista; podvajanje, a time i osiromašenje, nacionalnih kultura i ukupnog kulturnog života i drugo.

U klasno strukturiranom društvu, kao što je naše sada i kao što će dugo biti, sigurno je, da će se javljati i snage koje će davati »drugačije odgovore« na otvorena pitanja društva i života. Dakle, sa »građanskom desnicom« sa snagama »buržoaske građanske restauracije« i birokratskog usmeravanja društva valja računati sve dok se misli, deluje i bori za socijalizam. Hoće li biti kontrarevolucije, to je potpuno drugo pitanje. To zavisi od snage društveno-ekonomskih konflikata, izraženosti protivrečnosti koje se ne razrešavaju delujućim snagama socijalizma. S tog stanovišta se može i mora postaviti pitanje o kvalitetu »borbe« protiv »građanske desnice« na primer, u obliku nacionalizma ili sa nacionalističkom inspiracijom. Može li se, dugoročno i efikasno ta »bitka« dobiti ako se ne širi »front« socijalističkog, samoupravnog delovanja u klasnom i u intelektualnom smislu? Sa kojom uverljivošću se može reći da se uspeva u »borbi« protiv ove »opozicije«, na primer, u okolnostima naglašenog idejno-teorijskog nejedinstva Saveza komunista Jugoslavije, koje se nužno pretvara i u akciono nejedinstvo, odnosno u njegovu nedelotvornost.

Dakle, ta se »borba« ne može i neće dobiti bez razrešavanja osnovnih društvenih protivrečnosti, bez razvoja samoupravljanja pa ni bez otklanjanja prisutnih ozbiljnih slabosti

u idejnom delovanju SK. Ukoliko se ovo delovanje stavlja isključivo u posed zvaničnih »artikulatora ideja« i »proverenih intelektualaca« rađaće se sve novi i novi »neprijatelji«. Uostalom, razvitak jugoslovenske revolucije pun je primera koji poučavaju: ukoliko »idejna borba« ne ide sa jačanjem i produbljanjem demokratije i samoupravljanja, ona je jačanje etatističko-birokratskih odnosa. Zato Savez komunista mora okupljati i podržavati svoje »prijatelje«. A »prijatelji« su, valjda, sve stvaralačke snage društva - počev od radničke klase do inteligencije - koje se angažuju na prevladavanju krize i na promišljanju sadržaja i puteva razvoja socijalističkog samoupravljanja.